

ilgili bölümünü İbrâhim es-Sâmerrâî *Kitâbü'n-Nahîl* adıyla yayımlamıştı (*el-Mevrid*, I/1-2 [Bağdad 1971]). 2. *Şevku'l-müşteham fî ma'rifeti rumûzî'l-aqlâm*. İbrânî, Grek ve Hint kültürlerinde meşhur bazı şahıslara atfedilmiş, burç ve gezegenlerin sembolü sayılan doksan üç gizli (mestûr) alfabeyi içermektedir. Büyü ve tılsım yapımında kullanıldığı bilinen şifre mahiyetindeki bu yazılar genellikle bâtinî eğilim taşıyanların ilgisini çekmiştir. Eser Joseph F. von Hammer-Purgstall tarafından yayımlanmıştır (London 1806). 3. *Kitâbü Tenkelûşe el-Bâbilî fî şuveri burûcî'l-felek ve mâ tedüllü 'aleyhi min ahvâlî'l-mevlûdîn*. Bâbil kültürüne ait olan eserin müellifi, yedi gezegeni sembolize etmek üzere yapılan yedi tapınaktan birinin bakımıyla görevli Tenkelûşe adındaki bir bilginidir (İbnü'n-Nedîm, s. 377). Milâttan sonra I. yüzyıl civarında yazıldığı sanılan eser Arapça'dan önce VI. yüzyılda Pehlevîce'ye tercüme edilmiştir. 4. *Kitâbü's-Sümûm*. Zehirlerle ilgili iki ayrı risâlenin bir araya getirilmesiyle oluşturulmuştur; bunlardan ilki Akukukali Suhab Sat'a, ikincisi Yerbûke en-Nabatî'ye aittir. Cündişâpûr tıp çevrelerince kullanılan zehirlere dair bir el kitabı mahiyetindeki eser bakma ile öldüren şeyler, korkutan seslerin yol açtığı ölümler, koklamak suretiyle öldüren zehirler, yeme ve içme yoluyla öldüren şeyler, dokunulduğunda öldüren zehirler gibi çeşitli bölümlere ayrılmıştır. Sekizinci bölümden sonrası yılan, akrep ve örümcek sokmalarının sebep olduğu zehirlenmelerle kuduz köpek ısırmasının yol açtığı ölümleri anlatmaktadır. Martin Levey kitabı İngilizce'ye çevirerek *The Book on Poison of Ibn Wahshiya and its Relation to Early Indian and Greek Text* adıyla yayımlamıştır (Philadelphia 1966). 5. *Kitâbü'l-Edvâr el-kebir 'alâ mezhebi'n-Nabat (el-Uşûlû'l-kebir)*. Simyaya dair olup dokuz risâleden meydana gelmiştir. İbnü'l-Mitrân esere *İhtişârü Kitâbi'l-Edvâr li'l-İskenderâniyyîn* adıyla bir muhtasar yazmıştır. 6. *Esrârü'l-felek*, İbn Vahşiyye, *el-Filâhâ-tü'n-Nabatîyye'nin* mukaddimesinde adını *Kitâbü Devenây el-Bâbilî fî esrârî'l-felek ve'l-ahkâm 'ale'l-havâdis min harekâtî'n-nücûm* şeklinde verir ve Arapça'ya çevirdiği ilk kitap olduğunu, asıl metnin 2000 varak tuttuğunu ve uzunluğundan dolayı sadece baş kısmından bir bölümü tercümeyle yetindiğini söyler (I, 8).

Kaynaklarda İbn Vahşiyye'ye isnat edilen diğer eserler de şunlardır: *Esrârü*

Utarid, *Uşûlû'l-hikme*, *er-Riyâse fî 'ilmi'l-firâse*, *Risâle fî ma'rifeti'l-hacer*, *Sidretü'l-müntehâ*, *eş-Şevâhid fî'l-haceri'l-vâhid*, *eş-Tılsimât*, *Kitâbü Bâlinûs el-Hakîm*, *Keşfü'r-rumûz ve işaretü'l-hükemâ'* ile *'l-haceri'l-a'zam*, *Meâlî'u'l-envâr fî'l-hikme*, *el-Vâzih fî tertibi'l-'amelî'l-vâzih*, *el-Heyâkil ve't-temâsil* (İbn Vahşiyye'nin eserleri için bk. İbnü'n-Nedîm, s. 433, 504-505; Sezgin, IV, 282-283; VII, 77-79, 161; *EI*² [İng.], III, 964-965; *DMB*, V, 68-69).

BİBLİYOGRAFYA :

Ibn Wahshiya, *The Book of Nabatean Agriculture. Al-Filâha al-Nabatîya* (nşr. Fuat Sezgin), I-VII, Frankfurt 1984, neşredenin girişi; ayrıca bk. tür.yer.; İbnü'n-Nedîm, *el-Fihrist*, s. 342, 377, 433, 504-505; İbnü'l-Kiftî, *İhbarü'l-'ulemâ'* (Lippert), s. 104-105; Brockelmann, *GAL*, I, 280-281; *Suppl.*, I, 430-431; Sarton, *Introduction*, I, 634-635; Sezgin, *GAS*, IV, 282-283, 326-327; VII, 77-79; Ullmann, *Die Medizin*, s. 328-331; a.mlf., *Die Natur und Geheimwissenschaften*, s. 440-442; Sami K. Hamarneh, "İbn Vahshiyya", *DSB*, XIV, 117-119; George O. S. Darby, "İbn Vahshiya in Mediaeval Spanish Literature", *ISIS*, XXXIII/90 (1941), s. 433-438; T. Fahd, "İbn Vahshiyya", *EI*² (İng.), III, 963-965; Muhammed Ali Mevlevî, "İbn Vahşiyye", *DMB*, V, 67-76.

MAHMUT KAYA

İBN VÂRE

(ابن وارة)

Ebû Abdillâh Muhammed b. Müslim b. Osmân b. Vâre er-Râzî (ö. 270/884)

Hadis hâfızı.

190 (805-806) yılı civarında Rey'de doğdu; büyük dedesine nisbetle İbn Vâre diye anıldı. Tahsil için yaptığı uzun yolculukları sırasında Ebû Âsım en-Nebîl, Muhammed b. Yûsuf el-Firyâbî, Ebû Nuaym Fazl b. Dükeyn, Kabîsa b. Ukbe, Ubeydullah b. Mûsâ el-Absî, Ebû Müshir, İbn Ziyâd en-Nisâbü'rî, İbn Ebû'l-Cârûd, Ârim el-Basrî gibi hocalardan hadis öğrendi. Kendisinden yaşça büyük olan Zühîl ile Ali b. Medînî, Ebû Avâne el-İsferâyînî, Ebû Zûr'a er-Râzî, Ebû Hâtim er-Râzî, İbn Ebû Hâtim, Nesâî, İbn Ebû Dâvûd, Hüseyin b. İsmâil el-Mehâmîlî ve *el-Câmi'u's-şahih*'inde yer vermemesine rağmen Buhârî' ondan rivayette bulunan talebeleridir. İbn Vâre'nin Süfyân b. Uyeyne ve Yahyâ b. Saîd el-Kattân'dan hadis dinlediği ileri sürülmüş, ancak bunun doğru olmadığı belirtilmiştir (Zehebî, *A'lâmü'n-nübelâ*, XIII, 31). İbn Vâre Ramazan 270'te (Mart 884) Rey'de vefat etti. Bazı kaynaklarda onun 265'te (878-79) öldüğü söy-

lenmekteyse de Zehebî bunun doğru olmadığını kaydetmiştir (*a.g.e.*, XIII, 31).

Hadis otoritelerinin güçlü bir hâfizaya sahip olduğunu bildirdikleri İbn Vâre'yi Nesâî ve İbn Ebû Hâtim güvenilir olarak tanıtmakta, Ebû Ca'fer et-Tahâvî de onun hadis ilmini iyi bildiğini söylemektedir. Ebû Zûr'a'nın, yanına geldiğinde kalkıp İbn Vâre'yi kendi yerine oturtması ona verdiği değeri göstermesi bakımından önemlidir (Hatîb, III, 259). Kibirli olduğu zikredilen İbn Vâre kendini "ebû'l-hadis, ümmü'l-hadis, zû'r-rihleteyn" gibi sıfatlarla tanıttı. Bu huyu sebebiyle Süleyman b. Dâvûd eş-Şâzekûnî ve Ebû Küreyb el-Hemdanî gibi âlimler ona hadis rivayet etmemişlerdir. Çevresindeki insanlar kendisinden hadis dinlemek istedikleri halde zaman zaman rivayete ara vermesinin de bu kişiliğinden kaynaklandığı anlaşılmaktadır.

Sâlih b. Ahmed b. Hanbel'in *Sîretü İmâm Ahmed b. Hanbel* adlı eserini rivayet eden İbn Vâre'nin (Sezgin, I, 503) pek çok eseri bulunduğu belirtilmekteyse de (*Hediyetü'l-'ârifîn*, II, 18; Kehlâle, XII, 21) bunlardan hiçbirinin adı zikredilmemekte ve günümüze ulaşmış ulaşılmadıkları bilinmemektedir.

BİBLİYOGRAFYA :

İbn Ebû Hâtim, *el-Cerh ve't-ta'dîl*, VIII, 79-80; İbn Hibbân, *eş-Sikât*, IX, 150; Hatîb, *Târîhu Bağdâd*, III, 256-260; İbn Ebû Ya'la, *Tabakâtü'l-Hanâbile*, I, 324; Mizî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, XXVI, 444-452; İbnü'l-Cevzî, *el-Muntazam* (Atâ), XII, 204-205; Zehebî, *Tezkiretü'l-huffâz*, II, 575-577; a.mlf., *A'lâmü'n-nübelâ*, XIII, 28-32; a.mlf., *Târîhu'l-İslâm: sene 261-280*, s. 176-178; Safedî, *el-Vâfi*, V, 27; İbn Hacer, *Tehzîbü't-Tehzîb*, IX, 451-453; Süyûtî, *Tabakâtü'l-huffâz* (Lecne), s. 261; Hazrecî, *Hulâşatü Tehzîb*, s. 359; *Hediyetü'l-'ârifîn*, II, 18; Kehlâle, *Mu'cemü'l-mü'ellifîn*, XII, 21; Sezgin, *GAS*, I, 503.

ALİ AKYÜZ

İBN VÂSİL

(ابن واصل)

Ebû Abdillâh Cemâlüddîn Muhammed b. Sâlim b. Nasrillâh et-Temîmî el-Hamevî eş-Şâfî (ö. 697/1298)

Eyyûbî dönemi tarihçisi.

2 Şevval 604'te (20 Nisan 1208) Hama'da doğdu. Babası Sâlim b. Nasrullah, Eyyûbîler'den Dimaşk hâkimi el-Melikü'n-Nâsır Dâvûd'un hizmetinde bulunmuş, bir müddet Hama ve Maarretünnu'mân kadılığı görevini yürütmüştür. Çocukluğu Hama'-

da geçen İbn Vâsıl burada iyi bir eğitim gördü. 622'de (1225) el-Melikü'l-Muazzam İsâ'nın daveti üzerine babasıyla birlikte Kudüs'e gitti. Bu şehirde yaklaşık dört yıl süren ikameti esnasında Şemseddin el-Ba'lebekkî'den Arapça ve tecvid okudu. Babası hacca gittiğinde onun yerine Nâsırıyye Medresesi'nde ders verdi (1227-1228). Daha sonra Dimaşk'a dönerek ilmi çalışmalarına burada devam etti. Zekiyyüddin Muhammed el-Birzâlî'den hadis okudu. Halep'te bulunduğu 1230-1231 yıllarında Bahâeddin İbn Şeddâd ve Necmeddin el-Habbâz'dan fıkıh ve usul, Ebü'l-Bekâ İbn Yaîş'den Arap dili ve belâgat dersleri aldı.

629'da (1232) babasıyla birlikte el-Melikü'n-Nâsır Dâvûd'un hizmetine giren İbn Vâsıl Kerek'e yerleşti. Burada Şemseddin el-Hüsrevşâhî'den nazarî ilimler okudu. 631 (1234) yılında Hama hâkimi el-Melikü'l-Muzaffer Mahmûd'un hizmetine girdi. Bu yıllarda astronomiyle ilgili birtakım aletler yapan matematikçi Alemüddin Kaysar'a yardımcı oldu. Daha sonra el-Melikü'l-Muzaffer adına İbn Ebü'd-Dem'le birlikte Bağdat'a elçi olarak gitti (641/1243). Aynı yıl Kahire'ye geçerek Sultan el-Melikü's-Sâlih Necmeddin Eyyûb'un hizmetine girdi. Bir süre sonra, Selâhaddin-i Eyyûbî tarafından medrese haline getirilen Kahire'deki Akmer Camii'ne müderris tayin edildi. 649'da (1252) hac vazifesini ifa etti. Kahire'de bir müddet kadı olarak da görev yapan İbn Vâsıl, Ramazan 659'da (Ağustos 1261) Memlûk Sultanı I. Baybars tarafından Sicilya Kralı Manfred'e elçi olarak gönderildi (*Müferricü'l-kürûb*, IV, 248; Ebü'l-Fidâ, II, 376-378). İbn Vâsıl burada uzun süren ikameti esnasında Manfred ile dostluk kurdu ve *el-Enberûriyye (Nuhbetü'l-fiker)* adlı mantık kitabını ona ithaf etti.

İbn Vâsıl, 663 (1264-65) yılında Hama'ya kâdılıkudât olarak tayin edildi ve hayatının geri kalan kısmını burada ders verip eser telif etmekle geçirdi. 690'da (1291) son defa Kahire'yi ziyaret etti. Dimaşk, Kudüs, Halep, Bağdat, Mekke-Medine ve Kahire gibi önemli merkezlerde bulunan, Mısır'da kaldığı yıllarda VII. Haçlı Seferi'ne, hâkimiyetin Eyyûbîler'den Memlûkler'e geçişine, Moğol istilâsına ve Abbâsî hilâfetine yıkılışına şahit olan İbn Vâsıl 697 Şevvali sonunda (1298 Ağustos başı) Hama'da vefat etti. Tarih, edebiyat, mantık, fıkıh ve astronomi gibi ilim dallarında otorite sayılan İbn Vâsıl Hama tarih ekolünün kurucusu olarak kabul edilir.

Eserleri. 1. Müferricü'l-kürûb fî ahbâri Benî Eyyûb. Özellikle Eyyûbîler tarihi açısından büyük değer taşır. Atabegler döneminden başlayan ve Memlûk Devleti'nin ilk yıllarına kadar (661/1262-63) gelen eserin ilk bölümleri daha önce yazılmış kitaplardan derlenmiş olmakla birlikte orijinal bilgiler de ihtiva eder. Müellif bu kısımları yazarken İzzeddin İbnü'l-Esir, İbnü'l-Adîm, İbnü'l-Ezrak el-Fârikî, Ebû Şâme el-Makdisî, Bahâeddin İbn Şeddâd, Kâdî el-Fâzıl, İmâdüddin Kâtib el-İsfahânî, İbn Ebü'd-Dem, Sibt İbnü'l-Cevzî, İbn Abdüzzâhir ve İbn Hallikân'ın eserlerinin yanı sıra Hama hâkimi I. el-Melikü'l-Mansûr Muhammed b. Takıyyüddin'in günümüze sadece bir kısmı ulaşan *Mizmârü'l-hakâ'ik ve sırrü'l-halâ'ik* adlı kitabından ve İmâdüddin Kâtib'in zamanımıza kadar gelmeyen risâleleriyle resmî belgelerden istifade etmiştir. İbn Vâsıl, eserin ilk kısımlarında olayların içinde yer almış şahsiyetlerin rivayetlerine de yer vermiştir. Bunlar arasında babası Sâlim b. Nasrullah, Sicilya Kralı Manfred, el-Melikü'l-Mansûr, İbnü'l-Adîm, el-Melikü'n-Nâsır Dâvûd, Hüsâmeddin el-Hezbânî, Bahâeddin Züheyr ve İsmâilî lideri Tâceddin gibi şahsiyetler yer almaktadır. *Müferricü'l-kürûb* Nûreddin Mahmud Zen-gî'nin atabegliği, Halife Müsterşid-Billâh,

Suriye şehirleri, Eyyûbî ve Haçlı ordularının yapısı, Türkopolle, Sicilya müslümanları, iktâ ve diğer kaynaklarda geçmeyen bazı terimler hakkında önemli bilgiler ihtiva eder. Eserin 620 (1223) yılından sonraki kısmı, müellifin müşahedelerine ve olaylarda rol oynamış devlet adamlarından dinlediklerine dayanmaktadır. Titizliğiyle tanınan İbn Vâsıl oldukça karmaşık görünen Eyyûbî tarihini düzenli bir şekilde kaydetmiş, üslûp açısından özellikle İbnü'l-Esir ve Ebû Şâme'den etkilenmiştir. Eyyûbî hânedanına mensup olan öğrencisi Ebü'l-Fidâ'nın yanı sıra Baybars el-Mansûrî, Mûsâ b. Muhammed el-Yûnînî, Ahmed b. Abdülvehhâb en-Nüveyrî, İbn Tağrıberdî, Nâsırüddin İbnü'l-Furât, Makrîzî, Zehebî ve Bedreddin el-Aynî gibi tarihçiler İbn Vâsıl'ın eserinden büyük ölçüde faydalanmışlardır. Eser VIII. (XIV.) yüzyılda telif edilen, zamanımıza ulaşmamış ve müellifi meçhul *Gâyetu'l-ma'lûb fî târihi Benî Eyyûb* ile bu eserin muhtasarı olan ve yine müellifi bilinmeyen *Nüzhetu'n-nâzir ve râhatü'l-hâtır*'ın yanında İzzeddin el-Askalânî'nin *Şifâ'u'l-kulûb fî menâkıbi Benî Eyyûb* adlı eserinin de başlıca kaynağıdır. *Müferricü'l-kürûb*'a, Hama hâkimi II. el-Melikü'l-Mansûr Muhammed'in inşâ kâtibi Ali b. Abdürrahîm tarafından 695 (1296) yılına ka-

İbn Vâsıl'ın *Müferricü'l-kürûb fî ahbâri Benî Eyyûb* adlı eserinin II. cildinin ilk iki sayfası (Süleymaniye Ktp., Molla Çelebi, nr. 119)

dar gelen bir zeyil yazılmıştır. Aslı üç cilt olan eserin 645 (1247) tarihine kadar olan kısmı Cemâleddin eş-Şeyyâl (I-III, Kahire 1953-1960), devamı ise Haseneyn Muhammed Rebî' (IV-V, Kahire 1972-1977) tarafından neşredilmiştir. Bu neşrin 615-628 (1218-1231) yıllarını kapsayan IV. cildini Pervîz Atabekî Farsça'ya çevirmiştir (Tahran 1369). 2. *et-Târîhu's-Şâlihî*. Eyyûbî Sultanı el-Melikû's-Sâlih Necmeddin Eyyûb'a ithafen yazılmaya başlanan eser sultanın oğlu Turan Şah döneminde tamamlanmıştır. İki bölümden meydana gelen eserin birinci bölümü Taberî'nin *Târîh*'inden ihtisar edilmiştir. Bu bölüm, İbn Cerîr et-Taberî'nin ölüm yılı olan 310'da (923) sona erer. İkinci bölümde, Fâtımîler'den itibaren Necmeddin Eyyûb'un 636 (1239) yılında Dimaşk'ta sultan olmasına kadar geçen dönem özet halinde anlatılmıştır. Müellif burada da İbnü'l-Esîr ve İbnü'l-Kalânîsi gibi tarihçilerden istifade etmiştir. Çeşitli kütüphanelerde yazma nüshaları bulunan *et-Târîhu's-Şâlihî*'nin bir nüshası Süleymaniye Kütüphanesi'nde (Fâtih, nr. 4224) kayıtlıdır (diğer nüshalar için bk. Şâkir Mustafa, IV, 35). Eserin *Müferricü'l-kürûb*'da adı geçen *et-Târîhu'l-kebîr* ile aynı kitap olup olmadığı tartışmalıdır (a.g.e., a.y.; Şeşen, s. 155; *DMBİ*, V, 64). 3. *Tecrîdü'l-Eğânî min zikri'l-meşâliş ve'l-meşânî*. Ebû'l-Ferec el-İsfahânî'ye ait eserin muhtasarı olup Hama hâkimi II. el-Melikü'l-Mansûr Muhammed adına yazılmıştır. Müellif, eserin mukaddimesinde *el-Eğânî*'deki gereksiz ayrıntı ve tekrarları çıkardığını, bazı kapalı ifadeleri açıkladığını belirtmiştir. İbn Vâsîl, 666 (1268) yılı civarında tamamladığı eserine Ebû'l-Ferec el-İsfahânî'nin biyografisini de eklemiştir. *Tecrîdü'l-Eğânî* Tâhâ Hüseyin ve İbrâhim el-Ebyârî tarafından yayımlanmıştır (I-VI, Kahire 1955-1963). 4. *ed-Dürrü'n-nâzîd fi şerhi'l-Kaşîd*. Cemâleddin İbnü'l-Hâcib'in aruza dair *el-Makşadü'l-celîl fi 'ilmi'l-Halîl* adlı eserinin şerhidir (nşr. Muhammed Âmir Ahmed Hasan, Minye 1987). 5. *el-Enberûriyye (Nuḥbetü'l-fiker)*. İbn Vâsîl'in 659'da (1261) Sicilya Kralı Manfred'e ithafen yazmış olduğu mantık kitabı olup bir nüshası Yale Üniversitesi Kütüphanesi'nde (nr. L-103) kayıtlıdır (Nemoy, s. 149). 6. *Nazmü'd-dürer fi'l-havâdis ve's-siyer*. Son Eyyûbî sultanı el-Melikü'l-Muazzam Tûran Şah adına yazılmış bir İslâm tarihi olup günümüze ulaşan bazı kısımları Chester Beatty Library'de (nr. 5264) bulunmaktadır (Arberry, VII, plate 194). 7. *Şerhu'l-Cümele*. Efdalüddin el-Hüncî'nin mantığa

dair kitabının şerhi olup bir nüshası Yale Üniversitesi Kütüphanesi'nde (nr. L-104) kayıtlıdır (Nemoy, s. 150). İbn Vâsîl'in kaynaklarda adı geçen diğer eserleri de şunlardır: *et-Târîhu'l-kebîr*, *Muḥtaşarü'l-Erba'în*, *Muḥtaşarü'l-Edviyeti'l-müf-rede*, *Muḥtaşarü'l-Mecistî*, *Hidâyetü'l-elbâb*, *Şerhu'l-Mucez*, *Risâle fi 'ilmi'l-menâzir*, *Haşâ'îşü'l-enbiyâ'* (Safedî, *el-Vâfi*, III, 85-86; *İzâhu'l-meknûn*, I, 430; *DMBİ*, V, 64).

BİBLİYOGRAFYA :

İbn Vâsîl, *Müferricü'l-kürûb*, I, 28, 33, 42, 61, 72-75, 197, 204, 210, 211, 228, 278, 280, 282-284, 407-408; III, 5, 17, 25, 48, 51, 54, 93, 134-135, 146, 148, 228; IV, 134, 184, 214, 227, 233, 243-244, 248, 256-257, 311-312, 330; V, 13-14, 18, 34-35, 39, 90, 111-112, 323-325, 333-334; ayrıca bk. neşredenin girişi, I, 1-22; Ebû'l-Fidâ, *el-Muḥtaşar* (nşr. Mahmûd Deyyûb), Beyrut 1417/1997, II, 376-378; Safedî, *el-Vâfi*, III, 85-86; a.mlf., *Nektû'l-himyân* (nşr. Ahmed Zekî Bek), Kahire 1329/1911, s. 250-251; İsnevî, *Ṭabakâtü's-Şâfi'iyye*, II, 554-555; Süyûtî, *Bugyetü'l-vu'ât*, I, 108-109; *Keşfü'z-zunûn*, II, 1772; Cl. Cahen, *La Syrie du nord à l'époque des croisades et la principauté franque d'Antioche*, Paris 1940, s. 68-70; a.mlf., "Les chroniques arabes concernant la Syrie, l'Égypte et la Mésopotamie", *REI*, IV (1936), s. 333-362; a.mlf., "Kitâbü Müferricü'l-kürûb fî-aḥbârî Benî Eyyûb" (trc. Lutfî Süsâm - Râşid Fudayl), *Mecelletü Külliyyeti'l-âdâb Câmî'atü'l-İskenderiyye*, X, İskenderiye 1956, s. 115-118; Brockelmann, *GAL*, I, 393; *Suppl.*, I, 555; *Hediyetü'l-ârifin*, II, 138-139; *İzâhu'l-meknûn*, I, 430; L. Nemoy, *Arabic Manuscripts in the Yale University Library*, New Haven 1956, s. 149-150; Kehâle, *Mu'cemü'l-mu'ellifin*, III, 310; Abbas el-Azzâvî, *et-Ta'rif bi'l-mu'errihîn*, Bağdad 1376/1957, s. 129-131; M. Hilmy M. Ahmad, "Some Notes on Arabic Historiography During the Zengid and Ayyubid Periods (521/1127-648/1250)", *The Historians of the Middle East* (ed. B. Lewis - P. M. Holt), London 1962, s. 94-95; A. J. Arberry, *The Chester Beatty Library A Handlist of the Arabic Manuscripts*, Dublin 1964, VII, plate 194; N. Elisséeff, *Nûr ad-Dîn*, Damas 1967, I, 60-62; A. Shiloah, *The Theory of Music in Arabic Writing*, München 1979, s. 150; Hüseyin Hasan, *A'lâmü't-Temîm*, Beyrut 1980, s. 569-570; Şâkir Mustafa, *et-Târîhu'l-Arabî ve'l-mu'errihîn*, Beyrut 1993, IV, 34-37; Zirikî, *el-A'lâm* (Fethullah), VI, 133-134; Ramazan Şeşen, *Müslümanlarda Tarih-Coğrafya Yazıcılığı*, İstanbul 1998, s. 154-156; Salah el-Beheiry, "Le décret de nomination de l'historien Ibn Vâsîl au poste de professeur de la mosquée al-Aqmar", *Alsl.*, XII (1974), s. 85-94; Adnan Sâdık Erzi, "İbn Vâsîl", *İA*, V/2, s. 833-835; Gamal el-Din el-Shayyal, "İbn Vâsîl", *El* (İng.), III, 967; Abdullah Azîmâî - Ali Beyyât, "İbn Vâsîl", *DMBİ*, V, 62-64.

CENGİZ TOMAR

İBN VÂZİH el-YA'KÛBÎ

(bk. YA'KÛBÎ).

İBN VED'ÂN

(ابن ودعان)

Ebû Nasr Muhammed b. Ali
b. Ubeydillâh b. Ved'ân el-Mevsîlî
(ö. 494/1100)

Muhaddis ve kadı.

15 Şâban 402'de (12 Mart 1012) Musul'da doğdu. Küçük yaştan itibaren hadis dinlemeye başladı. Tahsilini ilerletmek için seyahate çıktı ve defalarca Bağdat'a gidip geldi. Son yolculuğunu ölümünden çok kısa bir süre önce gerçekleştirdi. Başta amcası Ebû'l-Feth Ahmed b. Ubeydullah olmak üzere Muhammed b. Ali b. Bahşel, Hüseyin b. Muhammed b. Ca'fer es-Sayrafi gibi hocalardan istifade etti. Kendisinden Ebû Tâhir es-Silefî, Irak'ta Ebû Abdullah el-Belhî, Mısır'da Muhammed el-Hâdî, Hicaz'da İsmâil b. Muhammed en-Nisâbü'rî, Vecîh b. Tâhir eş-Şehhâmî, Diyarbekir'de Mervân b. Ali et-Tanzî ve diğerleri hadis dinleyip rivayetle bulundular. Kadı, hâkim gibi unvanlarla da anılan İbn Ved'ân Muharrem 494'te (Kasım 1100) Musul'da vefat etti. Ölüm tarihinin *Keşfü'z-zunûn*'da (I, 715) ve *İzâhu'l-meknûn*'da (I, 431) 594 (1198) olarak verilmesi yanlıştır.

Öğrencisi Silefî ve kendisiyle görüştüğü halde ondan rivayeti uygun bulmayan İbn Nâsir es-Selâmî tarafından yalancılık ve hadis uydurmakla suçlanan İbn Ved'ân'ı Zehebî, mevzû olduğunu belirttiği *el-Erba'ûn*'u ile meşhur olması sebebiyle *A'lâmü'n-nübelâ'* adlı eserine aldığını söylemekte (XIX, 165), *Mizânü'l-i'tidâl*'de ise onun sika olmadığını ve kendisine güvenilmeyeceğini ifade etmektedir (III, 657). Her ne kadar, "İbn Ved'ân'ın sika râvilerden yaptığı rivayetler doğrudur" denilmişse de (Sem'ânî, V, 580; İbnü'l-Esîr, III, 356) uydurma rivayetlerle dolu olan eseri kendisini cerhedenlerin haklılığını göstermektedir.

İbn Ved'ân'ın 473'te (1080-81) Bağdat'a getirdiği belirtilen *el-Erba'üne'l-Ved'ânîyye* adlı eser, Hz. Peygamber'in zühd ve ahlâka dair konuşmalarından derlendiği iddia edildiği için *Huṭabü'l-erba'în* (*Erba'üne hadîş fi'l-huṭab ve'l-mev'iza*) adıyla da anılmakta olup aslında hadisten hiç anlamayan ve kendisi gibi bir yalancı olduğu ifade edilen Zeyd b. Rifâa el-Hâşimî'ye aittir. Zeyd b. Rifâa'nın, Resûl-i Ekrem'in hadislerine bazı filozofların hikmetli sözlerini karıştırmak ve senedlerine genellikle meğhul râviler ilâve etmek suretiyle meydana getirdiği bu risâleyi